

Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Vekillerinden Ahmet Rifat Çalığa

Nesrin Akkor*

Özet

Ahmet Rifat Çalığa, hukuk ve siyaset adamı. Kayseri'de 1888 senesinde dünyaya gelen Çalığa, babası alay kâtibi olduğu için eğitim hayatına farklı şehirlerde devam etmek zorunda kalmıştır. Son olarak İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olmuştur. Maydos Müdde-i Umimisi iken 1914 yılında Kayseri'ye belediye başkanı olan Rifat Çalığa, 1916 yılına dek bu görevini sürdürmüştür. Belediye Başkanı olduğu sırada Osmanlı Mebusan Meclisi'ne mebus seçilmiş ve 21 Aralık 1918 tarihinde Meclis feshedilinceye kadar görevde kalmıştır. Meclisin feshedilmesinin ardından tekrar belediye başkanı olmuş ve 1919 kadar da bu görevi üstlenmiştir.

Sivas Kongresi sonrasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla Ankara'ya gelerek I. Dönem milletvekili olmuştur. Rauf (Orbay) ve Fethi (Okyar)'ın meclise başkanlık ettiği hükümetlerde Adalet Bakanı olarak görevlendirilmiştir (16 Ağustos 1922-18 Ağustos 1923). Ancak Büyük Millet Meclisi'nde ilk meclisin lağvedilip ikinci meclisin oluşturulması döneminde bağımsız aday olan Çalığa, az bir oy farkıyla milletvekili seçilememiştir. Bu durumun ortaya çıkışında, her ne kadar uç noktada bir muhalefet yapmasa da, Meclis'te ikinci grup adı verilen muhalefet grubunda yer almış olmasının etkisi büyüktür. Meclise giremeyince siyaseti bırakmış ve ardından yine 1924-1925 yılları arasında belediye başkanlığı yapmıştır. Böylece farklı zamanlarda üç kez Kayseri Belediye Başkanı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milletvekili, Bakan, Belediye Başkanı.

Ahmet Rifat Çalığa From the Kayseri Deputies in the First Era of the Grand National Assembly of Turkey

Abstract

Ahmet Rifat Çalığa, lawyer and politician. Çalığa, who was born in 1888 in Kayseri, had to continue his education life in different cities because his father was a regiment clerk. Lastly, he graduated from Istanbul Law School and while he was judiciary of Maydos, he became mayor of Kayseri in 1914 and continued to serve until 1916. When he was Mayor, he was elected as deputy to the Ottoman Parliament and remained in office until the Parliament was abolished on 21 December 1918. After the abolishment of the Parliament, he became mayor again and continued to serve until 1919.

* Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, akkorn@klu.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0002-5630-5685)

(Makale Gönderim Tarihi: 27.08.2018; Makale Kabul Tarihi: 24.09.2018)

He joined the Müdafaa-i Hukuk Community after the Sivas Congress. With the opening of the Grand National Assembly, he came to Ankara and became a deputy in the first term. He was appointed as a Minister of Justice in the governments when Rauf (Orbay) and Fethi (Okyar) headed to the Assembly (16 August 1922-18 August 1923).

However, Çalıka, who was an independent candidate during the period when the first parliament was abolished and the second parliament was formed in the Grand National Assembly, was not elected as a deputy. In the emergence of this situation, although it did not make an opposition in the extreme, it was a big influence of being in the opposition group called the second group in the Assembly. He abandoned politics after he could not enter the parliament and then he was mayor again between 1924 and 1925. Thus, he became the Mayor of Kayseri three times at different times.

Keywords: Kayseri, Turkish Grand National Assembly, Deputy, Minister, Mayor.

Giriş

Birinci Büyük Millet Meclisi'nin önemli isimlerinden olan Çalıka, gerek yürütmüş olduğu Belediye Başkanlığı görevlerinde gerekse Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi'nde vekil olarak görev yaptığı süre zarfında adından söz ettirmeyi başarmıştır. Mecliste yapmış olduğu konuşmalar ve öneride bulunduğu konularla alakalı olarak aktif bir siyaset izlemiştir. Meclisi Mebusan'da iki kez mebus olan Çalıka, meclisin lağvedilmesinden sonra Mustafa Kemal'in davetiyle Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nde vekil olmuş hatta ilk Adalet Bakanı olma sıfatını kazanmıştır. Bu görevde de aktif bir rol oynamış ve aldığı eğitimin sonucunda bu görevi layıkıyla yerine getirmiştir. İlk Büyük Millet Meclisi'nin yeniden seçimlere gitmesine kadar Adalet Bakanı olan Çalıka'nın hayatı, yaptıkları ve yaşadıkları makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bir biyografi olan makalede ismi geçen ancak çok da bilinmeyen Çalıka hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Ahmet Rifat Çalıka

Ahmet Rifat Çalıka Bey¹, 1888 yılında Kayseri'de doğdu. Babası Çalıkağaoğlu Mustafa Sabri Efendi, annesi Vesile Hanım'dır.² Babası alay katibi

¹ Ahmet Rifat Bey, Soyadı İnkılabı'nın kabul edilmesinden sonra soyadını "Çalık ağa oğlu" şeklinde almak istemiştir. Ancak "ağa" kelimesi kanuna aykırı olduğundan kendisine nüfus memuru tarafından "Çalık'a" şeklinde soyadı verilmiştir. (Hurşit Çalıka, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları, İstanbul, 1992, s.10.) Metin içerisinde konunun anlaşılabilirliğini bozmamak için Ahmet Rifat Bey, adının geçtiği yerlerde "Rifat Çalıka" şeklinde yazılmıştır.

² Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi, Cilt I, Kayseri, 2009, s.347

olan Rifat Çalika; İstanbul, Girit, Drama, Selanik ve Adana şehirlerinde yaşamış tahsilini de bu şehirlerde tamamlamıştı.³ Selanik Askerî Rüştiyesi, Adana İdadisi, İstanbul Hukuk Mekteplerini bitirmiş, yüksek tahsilatı sırasında da çeşitli mahkemelerde çalışmıştı: Drama Erkek Liva Kalemî Mümeyyizi⁴, Bidayet Mahkemesi⁵ Zabıt Kâtibi, Selanik Bidâyet Mahkemesi Baş Kâtip Yardımcısı, İstanbul Müdüriyeti Umumiyesi Yazı İşleri Memuru, Adliye Nezareti Sicil Kalemî Kâtibi, (Maydos Eceabad) Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumisi (Savcısı).⁶ Bu görevlerin ardından 1914 yılının Ağustos ayında Kayseri'ye gelmiş ve seçimle Kayseri Belediye Başkanlığı görevini üstlenmişti.⁷

Mebusan Meclisi'nde Mebusluk Dönemi

Belediye Başkanı olduktan kısa bir süre sonra Osmanlı Mebusan Meclisi'ne mebus olarak seçilen Rifat Çalika, mebus görevini 21 Aralık 1918 tarihinde Meclis feshedilinceye dek sürdürmüştür. Meclisin fes edilmesinden sonra tekrar Kayseri'ye dönmüş ve Belediye Başkanlığı görevine devam etmişti.⁸ Rifat Çalika, farklı dönemlerde üç kez Kayseri'de Belediye Başkanlığı (1914-1916, 1916-1919, 1924-1925) yapmıştı. Milli Mücadele döneminin başladığı tarihlerde Belediye Başkanı olan Rifat Çalika, Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kayseri ve civarında kurulmasını sağlamıştı.⁹

Resmi görevi nedeniyle Kayseri'den ayrılamayan Rifat Çalika, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Sivas Kongresi sonrasında dâhil olmuştu.¹⁰ Kayseri Belediye Başkanlığı görevini yürüttüğü sırada 1919 seçimlerinde katılmış ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri'den milletvekili seçilmişti.¹¹ Kayseri, o dönemde iki milletvekili ile temsil edilmekteydi. Bu milletvekillerinin belirlenebilmesi için Raşit Efendi Kütüphanesinde toplanılmıştı. İlk seçimde

³ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s.11.

⁴ Mümeyyiz, yazıları temize çeken kimsedir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C3%9CMEYY%C4%B0Z 02.03.2015.

⁵ Eskiden Asliye Mahkemeleri için kullanılan tabirdir. <http://www.sozluk.net/?sozluk=osmanlica&word=B%C4%B0DAYET%20MAHKEMES%C4%B0> 02.03.2015.

⁶ http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html 02.02.2015.

⁷ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s.11.

⁸ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 4, s. 641.

⁹ Mehtap, Dağcı, Ahmet Rifat Çalika'nın Hayatı ve Faaliyetleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004, s. 12-13.

¹⁰ Sabit Dokuyan, I. Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Mebusları Ve Milli Mücadeledeki Etkinlikleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 30, 2011/1, s. 342.

¹¹ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi, Cilt I, s. 347.

Belediye Başkanı Rifat Çalika ve Mevlevî Şeyhi Ahmet Remzi Efendi, mebus olarak belirlenmişlerdi.¹²

Rifat Çalika, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin ikinci ve dördüncü döneminde 331 numaralı sicil kaydı ile Kayseri mebusu olarak görev almıştı.¹³ Görevinde yeni ve tecrübesiz olmasına rağmen aktif bir çalışma hayatı vardı ve mecliste önemli konulara değinmişti. Konulardan ilki, Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde vekil iken üyelerinin maaş artışlarına karşı çıkma cesaretini göstermesi ve kabul ettirmesiydi. Diğeriyse Meclis'te iki kez yetim çocuklar ve kanun değişiklikleri hakkında soru önergesinde bulunmasıydı.¹⁴

2 Ocak 1920 tarihinde toplanan son Osmanlı Mebusan, Meclisi 17 Şubat 1920'de almış olduğu Misak-ı Milli Kararları sonucunda İngilizler tarafından basılmış ardından meclis dağıtılmıştı. 16 Mart 1920 tarihinde de İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmişti. Bu olay sonrasında Sadrazam olan Salih Paşa istifa etmiş, yerine 12 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa kabinesi tekrar kurulmuştu.¹⁵ İstanbul'un işgalinden sonra 18 Mart 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi son toplantısını yapmıştı. Toplantıda meclis üyelerinden bir kısmının tutuklanması oybirliğiyle protesto edilmiş ve ardından meclis tatil edilmişti. Yaşanan olayın ardından bir daha toplanamayan meclis, padişah tarafından fes edilmişti. Meclis'in kapatılması üzerine Mustafa Kemal, yeni bir meclis için seçim yapılmasını istemiş ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclis toplanmıştı.¹⁶ Osmanlı Mebusan Meclisi'nin sona ermesi Rifat Çalika'nın da mebusluk görevinin sona ermesi anlamına gelmekteydi. Rifat Çalika, Mebusan Meclisi'nin sona ermesiyle ilgili yaşadıklarını 18 Mart 1936 günü şu şekilde kaleme almıştı:

"İstanbul limanında, Harem ile Fındıklı sarayı önünde, toplarını İstanbul'a çevirmiş ecnebi diritnotları dolu. Bir gün Erzurum milletvekili Celalettin Arif Bey'den, İngilizler tarafından meclisin basılacağını ve tedbirli olmamız gerektiğini işittim. 5 gün sonra idi. Pangaltı'da sinema yanında bir evde pansiyoner idim. Sabahleyin kalktım. Gördüm ki caddeden bir hayli İngiliz askeri geçmekte. Köşe başları süngü takmış (.....) nöbetçilerle dolu. Evden çıktım, (Fındıklıda) Meclis'e vardım. Kimseler yok. Beyazıd'da Harbiye Nezaretine gittim. Kapıda ecnebi nöbetçiler; bina işgal altında. Sonra bütün

¹² Ahmet Nedim Kilci, Ahmet Hilmi Kalaç (1888-1966), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005, s. 69-70.

¹³ Ahmet Demirel, İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İstanbul, 2014, s. 205.

¹⁴ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 64-66.

¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922, c. II, İstanbul, 1999, s. 193-206.

¹⁶ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Metin Kıratlı, Ankara, 2004, s. 251.

resmi dairelerin kontrol altında olduğunu öğrendim. Mağazaların çoğu kapanmıştı. Gayriihtiyari sokaklarda gezdim. Fatih'e kadar gitmiştim. Fatih'in türbesini ziyaret ettim. O mübarek adamın huzurunda işgali ve memleketin durumunu düşündüm; gözlerim yaşardı. Şişli'ye döndüm. Kafkas birahanesine birader (M. Asım Çalika) gelirdi. Onu görmek istedim. Birahanedekiler benden, her tarafı gezdiğim için, havadis istediler. İngilizlerin, Şehzadebaşındaki karakolumuzu işgal sırasında askerlerimizi yataklarında öldürdüklerini işittiğimi ve diğer işgalleri anlattım. Oradan tekrar Meclis'e gittim. Yeni bir hükümet iktidara gelmiş. Meclisin fesh olduğunu (kapatıldığını) bildirdiler. Arkasından tutuklamalar başladı. Rauf (Orbay) ve Kara Vasıf Beyler hapsedildi. Ermeniler, ömrü içinde Suriye'yi bile bilmeyen bir adama: "Babamı Umman'da öldürdü" diyor, hapsettiriyorlardı. Galata'da, Beyoğlunda oteller hapishane oldu. Ermenilerden başka, birçok Türk de casusluk, hafiyelik yaptılar. Ben de aşağı yukarı her gece yattığım yeri değiştirerek kısa bir süre İstanbul'da kaldım, sonra bir gün, milletvekillerinden Bahri, Ahmet Hilmi ve Şükrü Beylerle beraber gizlice İnebolu vapuruna atlayarak Mudanya'ya çıktım."¹⁷

Ahmet Hilmi Bey ise bu olayı:

"Muayyen günde Tophane rıhtımından kalkacak vapuru buldum. O vapurla Rifat ve Nurullah Beyler, Yozgat Mebusu Bahri, Elaziz Mebusu Mustafa Beyler de hareket edeceklerdi. Ben vapura geçince kaptan beni bir kamaraya aldı. Kontrolün sonuna kadar çıkmamaklığımı tembih etti. Vapur, rıhtımdan hareketinden sonra Kız Kulesi açıklarında durdu. Yanaşan motordan bir İngiliz zabiti vapura çıktı. Ayak seslerinden tercüman vasıtasıyla konuştuklarından muayenenin devam ettiğini anlıyordum. Beş on dakikalık heyecan havasından sonra sükûnet avdet etmişti. Kamaramın ilk kapısını açan Rifat Çalika oldu. Geçmiş olsun, her şey bitti, bayrak çekildi" şeklinde anlatmıştır.¹⁸

Ankara'ya Gelişi ve TBMM'ye Katılması

Meclis'in kapatılmasının sonra mebuslar tutuklanmaya başlamış, mebusların tutuklanması İstanbul'da kargaşa ortamı yaratmıştı. İngilizler tarafından yakalanamayan bazı mebuslar, vapurla gizlice İstanbul'dan Mudanya'ya ulaşmıştı. Vakit kaybetmeksizin tren yoluyla Mudanya'dan Bursa'ya hareket etmişlerdi. Bursa'dan Ankara'ya ulaştıklarında Büyük Millet Meclisi bayram dolayısıyla tatilde olduğu için burada birkaç gün dinlenmişler ardından Kayseri'ye ulaşmışlardı. Mebusları gören aileleri, durumlarına bir hayli sevinmişler ve İstanbul'un işgalini bizzat kendilerinden dinlemişlerdi. Kayseri'de olduklarını Mustafa Kemal Paşa'ya bildiren mebuslar, ivedilikle

¹⁷ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 67.

¹⁸ Kilci, Ahmet Hilmi Kalaç (1888-1966), s. 74.

Ankara'ya gelmeleri hususunda emir almışlardı.¹⁹ Rifat Çalika, Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasının ardından 31 Temmuz 1920 tarihinde Ankara'ya Büyük Millet Meclisi'ne ulaşmış ve aynı tarihte Kayseri Mebusu olarak meclise dâhil olmuştu.²⁰

Rifat Çalika, Meclis-i Mebusan üyesi olduğu için Büyük Millet Meclisi'ne doğrudan katılanlar arasındaydı. Ancak kendisi, Mebusan Meclisi'ndeki Müdafaa-i Hukuk grubu içinde bulunan muhalefete daha yakın durumdaydı.²¹ Ahmet Demirel, Haşim Akman ile yaptığı söyleşide 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi'nin özelliği nedir sorusuna; "Meclis'te iki ayrı seçim sonrasında, seçilmiş olan milletvekillerinin bulunduğunu; bunlardan ilkinin, Meclis-i Mebusan üyeleri olduklarını, ikincilerin seçimle gelen, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyesi sayılan istisnalar hariç olmak üzere hepsinin merkezden aday gösterilenler olduklarını", belirtmiştir. Bu nedenle bu meclisi, demokratik bir Meclis olarak nitelendirmiştir. Bu meclisteki fikir ayrılıklarını, iç politika konularına ve Meclis içindeki bazı uygulamalara bağlamıştır, Mustafa Kemal Paşa, 10 Mayıs 1921'de kendisine yakın olan milletvekilleriyle Meclis'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu yani Birinci Grubu kurmuştu. Grubun kurulması sonucunda bazı milletvekilleri bu grubun dışında kalmış ve milletvekilleri duruma tepki göstermiştir. Grubun dışında kalan vekiller, bir yılı aşkın bir süre örgütsüz çalışmışlar, ardından Hüseyin Avni (Ulaş), Selahattin (Köseoğlu), Vasıf (Karakol), Rifat (Çalika), Emin (Geveci), Süleyman Necati (Güneri) ve Mehmet Besim (Fazlıoğlu) tarafından daha çok fikir hareketi olarak bir grup oluşturmuşlardır. Grupta bulunanlardan beşinin hukukçu, ikisinin ise asker kökenli olduğu açıklamıştır.²² Hüseyin Avni Bey, 28 Nisan 1923 tarihinde Tevhid-i Efkâr Gazetesi'ne bir liste vermiş ve bu listede, Rifat Çalika'nın ismi İkinci Grubu kuran kişi olarak gösterilmişti.²³

Rifat Çalika'nın ismi ikinci grupta yer almasına karşın birinci gruptan olan Dr. Tefvik Rüştü ve Mahmut Esat Bey ile yakın dosttu. Kendisi listedeki diğer isimler gibi Mustafa Kemal'i tedirgin edecek muhalefet yapmamış, aksine onun görüşlerini desteklemişti. Ancak ne şekilde bu grup içinde yer aldığı hakkında bir bilgi yer almıyordu. Rifat Çalika, hacı, hoca takımı olarak

¹⁹ Dağcı, Ahmet Rifat Çalika'nın Hayatı ve Faaliyetleri, s. 61-62.

²⁰ Ahmet Demirel, İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İstanbul, 2014, s. 248.

²¹ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 68.

²² Ahmet Demirel, Birinci Meclis'te Mustafa Kemal'in Muhafızları, İstanbul, 2013, s. 189-191.

²³ Tam liste için Ahmet Demirel, Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup, İstanbul 2009, s. 126-127.

adlandırılan gruptan olmadığı gibi yaşadığı zamana göre iyi eğitim gören, Kayseri Belediye Başkanlığı ile iç politika tecrübesine sahip, enerjik ve açık fikirli bir milletvekiliydi. Damar Arkoğlu da kendi anılarında Rifat Çalika'yı "35 yaşında, hukukçu, az konuşan, kibar, yakışıklı, güvenilir bir dost ve vicdanının sesini dinleyen bir insandı" şeklinde tasvir etmiştir. Yine aynı eserinde, Rifat Çalika'nın İttihat ve Terakki mensubu olduğu için Birinci Grupta bulunmasının Mustafa Kemal için sakıncalı görüldüğünü ve İkinci Grup'ta yer aldığından kendisinin ikinci dönemde Büyük Millet Meclisi vekilliğine seçilemediğini açıklıyordu.²⁴

Adalet Bakanı Olduğu Dönem

Rifat Çalika'nın İkinci Grup'ta yer almasına karşın kurmuş olduğu iyi ilişkiler, onun 16 Ağustos 1922 tarihinde Adliye Vekilliği'ne seçilmesine neden olmuştu.²⁵ Rifat Çalika 13 Ağustos 1936 tarihli günlüğünde bu durumu; "On üç sene önce bugün Büyük Millet Meclisi çoğunluk oyu ile Adalet Vekili (Adalet Bakanı) seçilmiştim. İkinci Gruptan oy verenler olduğu gibi, Tevfik Rüştü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt) beyler gibi bazı Birinci Grup mensuplarının da oylarını almıştım" şeklinde açıklamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına göre, Adalet Bakanlığı'na ilk olarak seçilen kişi Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey'dir fakat kendisi bu görevi kabul etmemiş ve tekrar seçim yapılmıştır. Yapılan seçim neticesinde Rifat Çalika, Adalet Bakanı olmuştur.²⁶ Rifat Çalika, 1922-1923 yılları arasında Adalet Bakanlığı görevini yürütmüştür.²⁷

Birinci Meclis'teki vekiller heyeti ise şu şekildedir:

- Başvekil:** Rauf Bey,
- Hariciye Vekili:** Edirne Mebusu İsmet Paşa,
- Maliye Vekili:** Gümüşhane Mebusu İsmail Hakkı Bey,
- Maarif Vekili:** Adana Mebusu İsmail Safa Bey,
- Nafia Vekili:** İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey,
- Sıhhiye Vekili:** Sinop Mebusu Rıza Nur Bey,
- Şer'îye Vekili:** Konya Mebusu Vehbi Bey,
- Müdafaa-i Milliye Vekili:** Balıkesir Mebusu Kazım Paşa,

²⁴ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 70-79.

²⁵ Sabit Dokuyan, I. Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Mebusları Ve Milli Mücadeledeki Etkinlikleri, s. 343.

²⁶ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 100-101.

²⁷ <http://ahmetrifatcalika.kimdirkimdir.com/>. 12.07.2018.

Adliye Vekili: Kayseri Mebusu Rifat Çalika,
Dahili Vekili: İstanbul Mebusu Ali Fethi Bey.²⁸

Sıra inkılâpları yapmaya geldiğinde farklı fikirlerin var olduğu I. Meclis milletvekilleri ile muhalefetsiz bir icraat söz konusu değildi. Bu sebeple TBMM’de 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararını almış ve çalışmalarına 16 Nisan 1923’e kadar devam edip ardından sonuçlandırmıştır.²⁹ Birinci Meclis’in dağılması üzerine Rifat Çalika, Kayseri’den bağımsız aday olmuş ve çok az farkla seçimleri kaybetmişti.³⁰ Bu seçimde Kayseri’den seçilen beş milletvekili arasına Rifat Çalika, muhaliflerden olması sebebi ile alınmamıştı. II. Dönem Kayseri milletvekilliğine:

- 1-Ahmet Hilmi (Kalaç),
- 2-Sabit (Gözüğeçgel),
- 3-Dr. Halit Bey,
- 4-Nuh Naci (Yazgan),
- 5-Zeki Bey seçilmişlerdir.³¹

Rifat Çalika, Büyük Millet Meclisi’nde görev yaptığı sürece, toplamda 22 kez meclis konuşmalarına katılmıştı.³² Meclis içi faaliyetlerinden biri, Büyük Millet Meclisi’nin 31 Temmuz 1922 tarihinde gerçekleşen oturumunda İstiklal Mahkemeleri ile ilgili kanun tasarısı görüşülürken Rifat Çalika’nın tasarıya tepki göstermesidir. Tasarıya tepkisini;

“İhtilâfî merci meselesi nereden çıktı? İstiklâl mahakimi ile diğer mahkemeler arasında ihtilâf ne demektir? Bidayet mahkemeleri arasında ihtilâfî merci ne demek? Zaten İstiklâl mahkemelerinin rüyet edeceği mesail malûm, muayyen ve kanunda musarrahtır. İstiklâl mahkemesi kendisine aidolan vazifeyi görür. İhtilâfî mercie ne lüzum vardır? Sonra haysiyeti kalmaz.” şeklinde göstermiştir.³³

²⁸ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938, c.III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, s.84.

²⁹ Fahri Taş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Döneminde Bir Seçim Olayı”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5/1, (2012), s. 216.

³⁰ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi, Cilt I, İstanbul, 2009, s. 348.

³¹ TBMM Albümü 1920-2010. c. 1 1920-1950, Ankara, 2010, s.132.

³²

[³³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, c.22, Birleşim 83, s. 94.](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=S%20z%20Alanlar&v_altbaslik=&v_mv=R%20FAT%20BEY%20(R%20FAT%20%20ALIKA)&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=22&v_kullanici_id=13078758&v_gelecek_sayfa=1. 12.07.2018.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Rifat Çalıka'nın bir diğer tepkisi, 1 Ocak 1923 tarihli Lozan Konferansı hakkında Ankara'ya gelen konferans azalarından Trabzon Mebusu Hasan Beyin açıklamasıyla ilgili toplanan³⁴ birleşiminin üçüncü oturumunda gerçekleşmiştir. Bu oturumda söz alan Rifat Çalıka konuşmasında, İtilaf Devletlerinin adli makamlar üzerindeki mevcut kapitülasyonları kaldırma isteğinde olduklarını fakat getirilmek istenen yeni düzenleme ile Türk adli yapısı bünyesindeki yabancı etkisinin daha da artacağını belirtmiş ve sulh görüşmeleri sırasında Türk kanunlarının çok geri kaldığı yönündeki iddiaları kabul etmeyerek, Osmanlı Devleti'nin bu kanunları Avrupa'dan aldığını hatırlatmıştır. Türk mahkemelerinde yabancı hâkimlerin bulunması noktasındaki isteklerin ise kesinlikle kabul edilemeyeceğini söylemiştir.³⁵

TBMM'sine Seçilemeyişi ve Vekillikten Sonraki Dönemi

İkinci Meclis seçimlerinde meclise giremeyen Rifat Çalıka, siyaseti bırakmış ve Kayseri'de Belediye Başkanlığı görevine üçüncü kez seçilmiştir.³⁶ Ancak bu göreve başlamadan önce kendisi, bir yıl kadar işsiz kalmıştı. 1924-1925 yılları arasında sürdürdüğü Belediye Başkanlığı görevine ise, ne şekilde başladığı ve neden bu görevi bir yıl sürdürüp ardından bıraktığıyla alakalı olarak herhangi bir bilgi anılarında bulunmamaktadır. Ancak, Rifat Çalıka'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın³⁷ en etkili olduğu 1924-1925 yılları arasında partiye önemli bir destek verebilecek durumdayken bu desteği vermemiş olmasının politikadan uzak durmak istediğinin bir göstergesi sayılabilir. Hatta politikadan uzak durmak isteği onun aynı dönemde Belediye Başkanlığı'nı bırakmasıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü Rauf Bey'in, 1923 yılında seçim bölgesi Sivas'tan Ankara'ya dönerken Kayseri'ye uğramış olması aralarındaki dostluktan kaynaklı olduğunun kanıtıdır. Kendisi bu dostluğa rağmen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na dahil olmamıştır. Benzer bir durum, 1945-1946 yıllarındaki seçim sırasında da gerçekleşmiş ve Rifat Çalıka tekrar siyasetten uzak durmayı tercih ederek tavrını değiştirmemişti.³⁸

³⁴ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923), Cilt: II, No: 5, s. 406-441.

³⁵ Çoker, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923), s. 431-435. TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. III, Devre I, İçtima 3, 6 Mart 1922- 27 Şubat 1923, s.1190.

³⁶ Dokuyan, I. Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Mebusları Ve Milli Mücadeledeki Etkinlikleri, s. 343.

³⁷ Temuçin Faik Ertan, Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ankara, 2011, s. 173-175.

³⁸ Çalıka, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları, s. 161-162.

Rifat Çalıka, Belediye Başkanlığı görevinden ayrıldıktan sonra iki yıla yakın bir süre herhangi bir işle uğraşmamıştı. 1927 yılında çıkan Teşvik-i Sanayi Kanunu³⁹ ile sağlanan imkanlardan yararlanarak beş altı arkadaşıyla bir araya gelmiş ve Kayseri Bünyan'da dokuma fabrikası kurmuşlardı. Fabrika, su enerjisi ile çalışıyor ve yerli yapağın halı tezgahlarına hammadde olmasını sağlıyordu. Bünyan'daki fabrika Sümerbank⁴⁰'tan aldığı destekle büyümeye başlamış ve battaniye ile yünlü kumaş dokumaya geçmişti. Üretim olarak iyi bir konuma gelen fabrikayı zamanla Sümerbank alacak ve fabrikanın ilerleyen zamanda tüm hisselerini elde edecekti. Rifat Çalıka, Fabrika Müdürlüğü ve Kurul Başkanlığı görevlerine fabrika, Sümerbank'a dahil olduktan sonra da devam etmişti. Bu görevinin yanında Rifat Çalıka, özel bir bankada denetçi ve Kayseri Kızılay Şubesi Başkanı'ydı. Mustafa Kemal'in 1934 yılında Kayseri ziyaret edışıyle Rifat Çalıka'nın görevden alınması aynı zamana rastlamaktaydı. Görevden alınmasıyla ilgili olarak 6 Şubat 1936 tarihinde yazmış olduğu anısında Rifat Çalıka olayı şu şekilde anlatmaktadır:

"Tam iki sene evvel, 5 Şubat 1934'te Kayseri Valisi Nazmi (Toker) bey sabahleyin erkenden beni polisle çağirtmiş ve (Sümerbank İplik ve Dokuma) fabrikası (müdürlüğünden) çekilmemin icap ettiğini söylemişti. Sebebini ne o söyledi, ne de ben sordum. Zaten bu işten yorulduğumu söyledim. Bir gün evvel Gazi Kayseri'ye gelmiş ve henüz ayrılmamıştı. Valinin tarif ettiği gibi, istifanemeyi yazdım ve kendisine verdim. (Daha sonra, durumu posta ile Sümerbank Genel Müdürlüğüne de bildirdim). İstifanamemi makamına götürdüğüm zaman, valinin yanında, durumdan (gece'den) haberi olan Kayseri milletvekilleri Reşit, Ahmet Hilmi (Kalaç) ve Ahmet Tefvik beyler vardı. Vali: "pek ala" dedi, belgeyi elimden aldı "otur" diyen bile olmadı. Valini arzusu hiç gecikmeye uğratılmamış iken, istifanemeyi verinceye kadar ve onu takip eden bir müddet polis nezareti altında bulunduruldu. Kayseri İktisad Müdürüne de hemen işten el çektilirmekliğim lüzumu resmen yazıldığı gibi, Polis Müdürlüğüne de bildiri yapıldığını ve Gazi Kayseri'den ayrılırken, teşyi için Kayseri Erkanı'nın (önde gelen görevliler) gittikleri Niğde Araplı istasyonunda, Gazi'ye işten el çektilirdiğimin Vali tarafından arz edildiğini (milletvekili) Ahmet Tefvik beyden işittim. Doğruluktan, çok çalışmaktan başka kabahatim yoktu. Özellikle, Kayseri Bünyan İplik Fabrikası T.A.Ş. İdare Kurulu Başkanı ve şirketin genel kurulunca seçilmiş tasfiye memuru idim. Resmi azil ve tayinlerle hiçbir alakam yoktu. Bir süre sonra istifanamemi alan Sümerbank Genel Müdürlüğü, konuya önem vererek, Muhaberat Şefi Baha beyi Kayseri'ye göndermekte olduğunu telgrafla bildirdi. Baha bey geldi. Daha önce fabrika işletme şefi Hilmi beyi yerime tayin etmiştim. Hilmi bey, İl İktisad Müdürü vasıtasile, Validen de vekaleti devir alması için emir aldığını söyledi. O

³⁹ Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, Ankara, 2006, s.129-132.

⁴⁰ Tefvik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960, Ankara, 2003, s. 249-250.

gündenberi elimde: "çok çalıştın, teşekkür ederiz. İstifanızı kabul ettik" diyen Sümerbank tezkeresinden başka bir şey kalmadı."

Olayların sadece istifa etmekle sınırlı kalmadığını hatta daha ileri boyutlara taşındığını, Rifat Çalika'nın dönemin valisi Nazmi (Toker) Bey'in koordine ettiği 1934-1938 yılları arasındaki usulsüz olaylara da maruz kaldığını oğlu Hurşit Bey anılarında yer vermiştir. Hurşit Bey o dönemde yaşadıkları bir anıyı şu şekilde nakletmiştir:

"Ev halkını sokak kapısına yakın bekleyen daimi gözcülerden şüphelenerek, "hırsız olmasın" endişesile, sık sık babama haber vermeleri ve onun, o zaman beni hayrette bırakan bir kayıdsızlıkla, "hırsız değildir, merak etmeyin, ilgilenmeyin" demekle yetinmiş olduğudur."

Bu durumun Vali Nazmi (Toker) Bey'in Sivas'a atandığı 1939-1940 yılına kadar devam ettiği yine o dönemdeki anılarından anlaşılmaktadır.⁴¹

Vali Bey'in nakli ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması aynı tarihlere denk gelmekteydi. Bu dönemde Rifat Çalika da, Adana'da yaşayan Kayserili iş adamları Nuh Naci Yazgan, Nuri Has, Hacı Ömer Sabancı ve Mustafa Özgür beylerden iş teklifi almıştı. Kendisinden Adana'da kurulacak olan Türk Nebati Yağları fabrikasının müdürü olmasını istemişlerdi. Rifat Çalika, bu durumu memnuniyetle karşılamış ve teklifi kabul etmişti. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı Almanya'dan sipariş edilen makinaların gecikmesi Rifat Çalika'nın, bu süreyi Kayseri'de geçirmesine neden olmuştur. Makineler, ancak 1943-1944 yıllarında Adana'ya ulaşmış ve fabrikanın kurulması gerçekleşmiştir. Fabrikanın açılışından birkaç yıl sonra Nuh Naci Bey'in vefat etmiş, ortaklar arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Gergin ortam Rifat Çalika'yı da huzursuz etmiş ve 1947 yılına kadar sürdürdüğü görevinden ayrılarak Kayseri'ye dönmüştü.⁴²

Emekliye Ayrılması ve Ölümü

Kayseri'ye dönmesinin ardından buradaki gayrimenkullerini satmış ve iki oğlunun yanına, İstanbul'a taşınmıştı. 1950 yılında Şişli'de bir ev satın almıştır. Ancak ekonomik durumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Birinci Devre Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine Vatana Hizmet Maaşı Bağlanması İlişkin Kanun ile düzene girmişti.⁴³

⁴¹ Çalika, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, s. 162-174

⁴² Dağcı, Ahmet Rifat Çalika'nın Hayatı ve Faaliyetleri, s.47-49.

⁴³ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi, Cilt I, s. 348.

Ekonomik sıkıntılarının yanında sağlık sorunlarıyla da uğraşan Rifat Çalıka, prostat kanseri tanısıyla tedavi olmuş ancak rahatsızlığı 1960 yılında tekrar nüksetmişti. Yapılan tedaviden istenilen başarı elde edilmeyince Kayseri'ye kızının yanına dönmüş ve 23 Şubat 1963 tarihinde 76 iken yaşında vefat etmişti. Rifat Çalıka'nın cenazesi yapılan törenin ardından Asri Mezarlıktaki aile mezarlığına defnedilmişti.⁴⁴

Rifat Çalıka, iki evlilik yapmıştı. İlki 1917 yılında Ayşe Kürkçüoğlu ile olup bu evliliğinden 1918 yılında Hurşit Çalıka adında bir oğlu olmuştu. Eşinin ölümü üzerine Hafize Talaslıoğlu ile 1924 yılında yeni bir evlilik yapmıştı. Bu evliliğinden 1927'de Şaban Rahmi Çalıka ve 1929'da Sevim Çalıka dünyaya gelmişlerdi. Oğlu Şaban Rahmi, İstanbul'da vefa etmiş ancak ölüm tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.⁴⁵ Kızı Sevim Çalıka hakkında da bir gazete haberine⁴⁶ rastlanmıştır. Haberde sadece ismi yer almakta olup detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Ömer Hurşit Çalıka⁴⁷ ise 15.03.2014 tarihinde ABD Washington D.C.'de vefat etmiş ve naaşı oraya defnedilmiştir.⁴⁸

Rifat Çalıka'nın anıları, büyük oğlu Ömer Hurşit Çalıka tarafından 1992 yılında yayınlanmıştır. Yayınlanan anılar, ağırlıkta 1919-1923 yılları arasında kapsamaktadır.⁴⁹ Hurşit Bey babasını anlatırken şu önemli özelliğine vurgu yapar:

*"Onu, aynı devri yaşamış olan Türk aydınlarının çoğundan ayıran tarafı, tanık olduğu çeşitli olayları günü gününe not etmiş, değerlendirmiş olmasıdır. Eline geçen bazı belgeleri de, kendisinden sonra gelecek kuşakların faydalanabilmesi için saklamayı ihmal etmemiştir. ...Ne yazık ki bu not ve belgelerin çoğunu, bundan sonra gelecek anılara önsözünde anlatacağı nedenlerle, zaman zaman ortadan kaldırmak, yakmak zorunda kalmıştır."*⁵⁰

⁴⁴ Çalıka, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları, s. 178.

⁴⁵ Dağcı, Ahmet Rifat Çalıka'nın Hayatı ve Faaliyetleri, s. 10.

⁴⁶ <https://www.vefathurriyet.com/tag/f-nimet-sipahi/> 12.07.2018.

⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi, Cilt I, s. 348.

Dünya Bankası'nda çalışan ilk Türk olan Çalıka, 1954 yılında Menderes hükümeti döneminde bu göreve yollanmış. 1980 yılında da Dünya Bankası'ndan direktör yardımcısı ünvanıyla emekli olmuş. 1995 yılına kadar aynı bankada müşavirlik görevini devam ettirmiştir. <http://omerhursitcalika.kimdirkimdir.com/> 12.07.2018.

⁴⁸ <https://www.vefathurriyet.com/omer-hursit-calika/> 12.03.2015.

⁴⁹ Çalıka, Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları.

⁵⁰ Taner, Akçam, "Arşivlerin Temizlenmesi", *Radikal Gazetesi*, http://www.radikal.com.tr/radikal2/arsivlerin_temizlenmesi-872139. 12.07.2018.

Sonuç

Belediye Başkanı, mebus ve milletvekili hatta ilk Adalet Bakanı olan Rifat Çalıka, siyaset hayatında aktif bir rol oynadığı kadar Kayseri'ye dokuma fabrikasının kazandırılmasında da önemli paya sahiptir. Fabrika hem Bünyan'a hem de Türkiye'ye kazandırılmış önemli bir yatırımdır. Siyaseti bıraktıktan sonra fabrikaya müdür olmuş, yaşanan olumsuzluklarla bu görevinden istifa etmek zorunda kalmış ve aynı dönemde başka talihsizlikler de yaşamıştı. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu süreçte yeniden milletvekili olma şansı varken siyasete girmeyi istememiş ve Adana'da kurulacak olan Nebati Yağ Fabrikaları'nın müdürü olma teklifi alınca teklifi kabul etmişti. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla fabrikanın kurulması hemen gerçekleşmemişti. Fabrikanın kuruluşu savaşın sonuna doğru gerçekleşmiş olduğundan görevine 1943-1944 yıllarında başlamıştı. Bu defa fabrikanın ortaklarından birinin hayatını kaybetmesi ortaklar arasında anlaşmazlıklara, anlaşmazlıklar ise Rifat Çalıka'nın görevinden ayrılmasına sebebiyet vermişti. Yaşadığı hayatın önemli bir bölümünde sıkıntı yaşayan Çalıka, Birinci Devre Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine Vatana Hizmet Maaşı Bağlanmasına İlişkin Kanun ile ekonomik olarak rahatlayabilmişti. Yaşadığı rahatsızlıkların tekrar ortaya çıkışı da hayatını kaybetmesine sebep olmuştu. Aldığı eğitim sonrasında önemli bir hukuk adamı olması Adalet Bakanı hatta ilk Adalet Bakanı olmasını sağlamış, görevini layıkıyla yerine getirmişti. Yaptığı işlerle de adından söz ettirmiş ve Kayseri'ye katkı sağlamıştır.

Kaynakça

Kitaplar

- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922*, c. II, İstanbul, 1999.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, c. III, İstanbul, 1999.
- Boratav, Korkut, *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara, 2006.
- Çalıka, Hurşit, *Kurtuluş Savaşı'nda Bir Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları*, İstanbul, 1992.
- Çavdar, Tefik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*, cilt 2, No: 4.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*, Cilt: II, No: 5.

- Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul, 2013.
- Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis'te Mustafa Kemal'in Muhafifleri*, İstanbul 2009.
- Demirel, Ahmet, *İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, İstanbul, 2014.
- Ertan, Temuçin Faik, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, 2011.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt I, Kayseri, 2009.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Ankara, 2004.
- TBMM Albümü 1920-2010*. c. 1 1920-1950, Ankara, 2010.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c. III, Devre I, İçtima 3, 6 Mart 1922- 27 Şubat 1923.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, c.22, Birleşim 83.

Makaleler

- Dokuyan, Sabit, "I. Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Mebusları ve Milli Mücadeledeki Etkinlikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, 2011/1, s.327-349.
- Taş, Fahri, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Döneminde Bir Seçim Olayı", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1, (2012), s. 215-227.

Tezler

- Dağcı, Mehtap, Ahmet Rifat Çalika'nın Hayatı ve Faaliyetleri, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2004.
- Kilci, Ahmet Nedim, Ahmet Hilmi Kalaç (1888-1966), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2005.

İnternet Kaynakları

- http://www.radikal.com.tr/radikal2/arsivlerin_temizlenmesi-872139. 12.07.2018
- <http://www.sozluk.net/?sozluk=osmanlica&word=B%C4%B0DAYET%20MAHKEME S%C4%B0> 12.07.2018.
- [http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_mecelis=1&v_done m=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=S%F6z%20Alanlar &v_altbaslik=&v_mv=R%DDFAT%20BEY%20\(R%DDFAT%20C7ALIKA\)&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=23&v_kullanici_id=5386357&v_gelecek_say fa=1](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_mecelis=1&v_done m=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=S%F6z%20Alanlar &v_altbaslik=&v_mv=R%DDFAT%20BEY%20(R%DDFAT%20C7ALIKA)&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=23&v_kullanici_id=5386357&v_gelecek_say fa=1). 12.07.2018.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C3%9CMEYY%C4% B0Z 12.07.2018.
- <http://omerhursitcalika.kimdirkimdir.com/> 12.07.2018.
- <http://ahmetrifatcalika.kimdirkimdir.com/>. 12.07.2018.
- http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html 12.07.2018.
- <https://www.vefathurriyet.com/tag/f-nimet-sipahi/>. 12.07.2018.

EK

